

Соколёнок

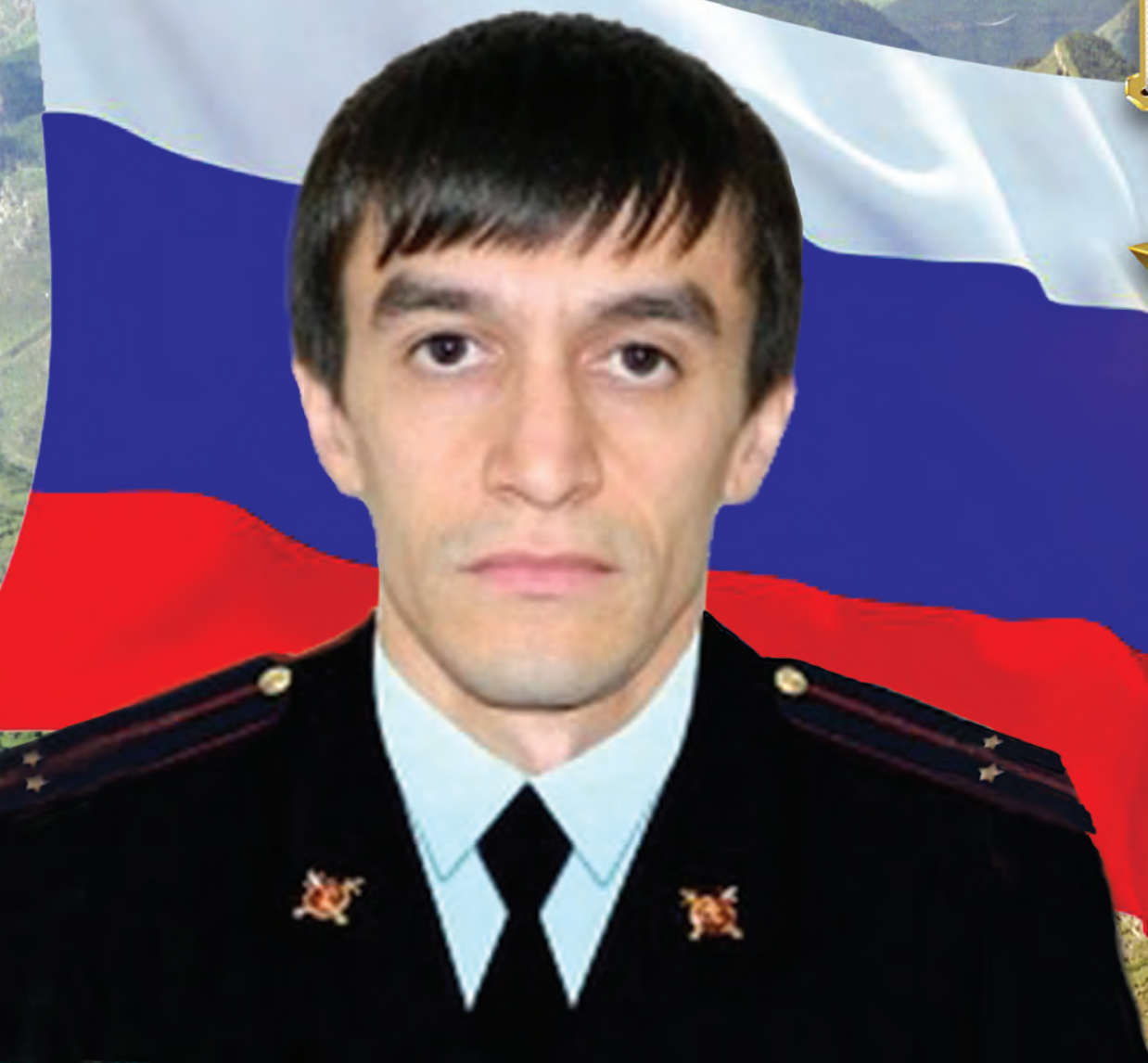
5/2016
сентябрь - октябрь

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

*МагъаИммаГд Нурбагъандовна
игитийваала*

«Ишлемишеебхье, чоджаар»

Аазыр сенбы адкЫнеейыд, йишди Дагъыстанее халкьбы гьала гьаИшдийлхъа мее сана-санчылхъа гьаликкы деш вод. Гьамбаше кьырагъыле душманна гичIвухъа мее, гьин халкьбы саянгада кьелилхъа хъыхъа, Ватан кьорамышавъу. Дагъыстанни торпагъыл` Тохтамышее, Надир шагъее джуна пай алябтЫ. Гьин халкь гьаИшдийлхъа мее гьала шавуссе джад кьарацабы чIийелхъа гиххъес маджбыр гьаъас аIхыI деш вод. Къийнийни йыгъыл`, асырбышле хъадийн йишын аIдатбы, кьайдабы, халкьбышда садибваала порзмушааъас вукканан сабара инсанаршын гьаIваIлувхъай нени джад чIерчIивеехъа эчIе деш вод. Вушбына ман инсанар? Гьуджоона джосыккан? Мани суалбышыс джаваб хъувий ман меейыд раIгьаIтда деш вод. Агар увгъее ки, гьини инсанарше динна йаIхъ авхъу ман карбы гьаъа, мана неинки хъобкуна фыкыр деш воб, мана диныс энке зидна фыкыр вобна. Дюн`йейс Аллагъее кьахувуйни ёкьни китабни ненчее джад одкIун деш вод ки, инсане инсан гикIас ыккан. Инсан дюн`йелхъа Аллагъее ирхьын ва садджу джухъа ихтияр вод ки, мана ахырийни манзиллхъа оIти-раъас. Вуджее идхьы-нийн карбы хараб гьаъана Аллагъни гьыIрсыс тушшура хъарайле.

Гьайни йыгъбышее, Сергокалайни районе, чIалагее вухъана гьаадисейн гьыргына Дагъыстан кьелилхъа хъавъу воб. Полицийее ишлемише-хъена МаIгьаIммаIд Нурбагандов экс-

тремизмайна кьурбан ыхъа. Экстремистяарше мана джун гьыргын полицийее ишлемишоохъен гьамбазар ишыле хыл` цIыцIааъас хъоотIалас маджбыр гьаъас ыккийкын. Ан-джах МаIгьаIммаIдее, шавуле джар хъидаIркьыIн, джун полицийее ишлемишоохъен гьамбазар, чо-джаар ишыле хыл` цIыцIдявъу, гьалаб югба ишлемишеебхъес хъобтIул. Манкъвее джулхъа тушлемишувхъайни камереехъа увгъийн: «Ишлемишеебхъе, чоджаар». Мани джуваббышкар мана душманни гул`лейс туш хъары. ГьаИшде ман джуваббы гьыргыни дагъыстанни ва россияейни миллетбышди мизелхъа гьадкIу вод. Мысийлхъа меена дагъыстанеерше джо-джаб джо гьабтIас? Инсан, полицийее ишлемишехъева гикIуйка, йишда дагъамна ыIмыIр раIгьаIт хъувхъес деш. Гьар каран кьом сабыр вод.

Дагъыстан, Дагъыстанын миллет гьакъвар гьаъас аIхаIн деш вод. МаIгьаIммаIд хьиннеен гадебы йишди Дагъыстанее кIыл`ба деш воб. МаIбхуIн гадебы вухъай летти, гьин халкь кьарацабышылхъа гьаъас аIхаIс деш.

Дагъыстан

ЙикГел деш, мысанме ду батГрайн
Зас гидху эгъес йизди ымырееъад.
МыкIани кыIдимына, кыIлийни цайк`,
АцIа деш, юххъан йикГ ээхъенкъаI шад.

Белке мактабее маГъаIллимее цIетда,
Не едее рооцыл` оо манкЪулед оIгее.
Нейыд ушахаарше, достаарше шени
ХаIдхъаЪы йидж эгъес гирамигда геед.

ХаIтда сенбы адкIын гооне хъинне,
ХаIрра алirkIыл` зы, ийкар ээхъе шад.
Дагъыстан! НаIхуIдий халкЪыни йикГее,
Са зияарат хъинне гЪу йиздид йикГееъад.

Деш вака барабар, деш вале батГрайн,
Сувабышын безег, Самурна фугЪам.
Ушахийваала джаа, джигЪилийваала сайыб,
КъаIсвалинаб гъиняа кЪитдивийхъан дям.

Сенбына гыхъа шахъад сувабышее хиваар, гьаIше хьинне деш ыхъа. Шенкийни хиваршее халтда джаIмаIгьалтбыний вод. ЧакIын халIпа ушахарнан хизынбыний. Энке кIыл`ба ушахарнани хизане хьойре, йыхъыйре усахний. Сувал`ни хиварше ешаайиш четинда ыхъа, амма манчыхъа илдяккы, инсанар шадба, кайиф кокба ешемишоох вухъа. Ёкьни, хьони ешеейиче гибгъыл, ушахаарше хав ыккеес, малкьара гьиваджес кумаг гьаъа ыхъа. Гьарни усахыхъа гьар йыгъийс гьааъасда иш воохъе вухъа. Ёкьни, хьони ешеен усахар цIедын кьыкаар ухъийхъанаъас йаIххъыл гьааъа вухъа. ЧакIы хъеебхъайнкъаI, манбы, даварааршын ва чаврайн нехыр ухъийхъанаъас йаIххъыл гьааъа вухъа.

Карым бабайхъаб халIбна хизан вухъа. КъаIста дек`, къаIста ед`, молйреб «Аллагъее сагъбагъааъанбы» ушахаар вухъа. Са йыгъыл` мамасеевал аллан даварааршын нубат гьаъас къахувийнкъаI, халрни духайхъа – Рамазаныхъа юIчуIулле сенний вод, джухъар хъигънанкъухъад – Джабраилыхъад йыгIылле сен ыхъа. Мичеоб чакба, суIпшыIка саIгьалт ёкьунчил дек`кее манбы сугъооцааъанбы. Манбыше чей илэгъассе, кар охъанассе едее гьинбышыс югна охъанасди карана торбайиб гьаIззирааъана. Халмде джад хъотхъур гьаззираIийин чурунун тика, сайыд гынейи ниссе, са банкIеенаб агъарти, кIанфитI`бы ва медын карбы кIейхъы ыхъа. Торба йыIкъаIк`авхъу халIпа

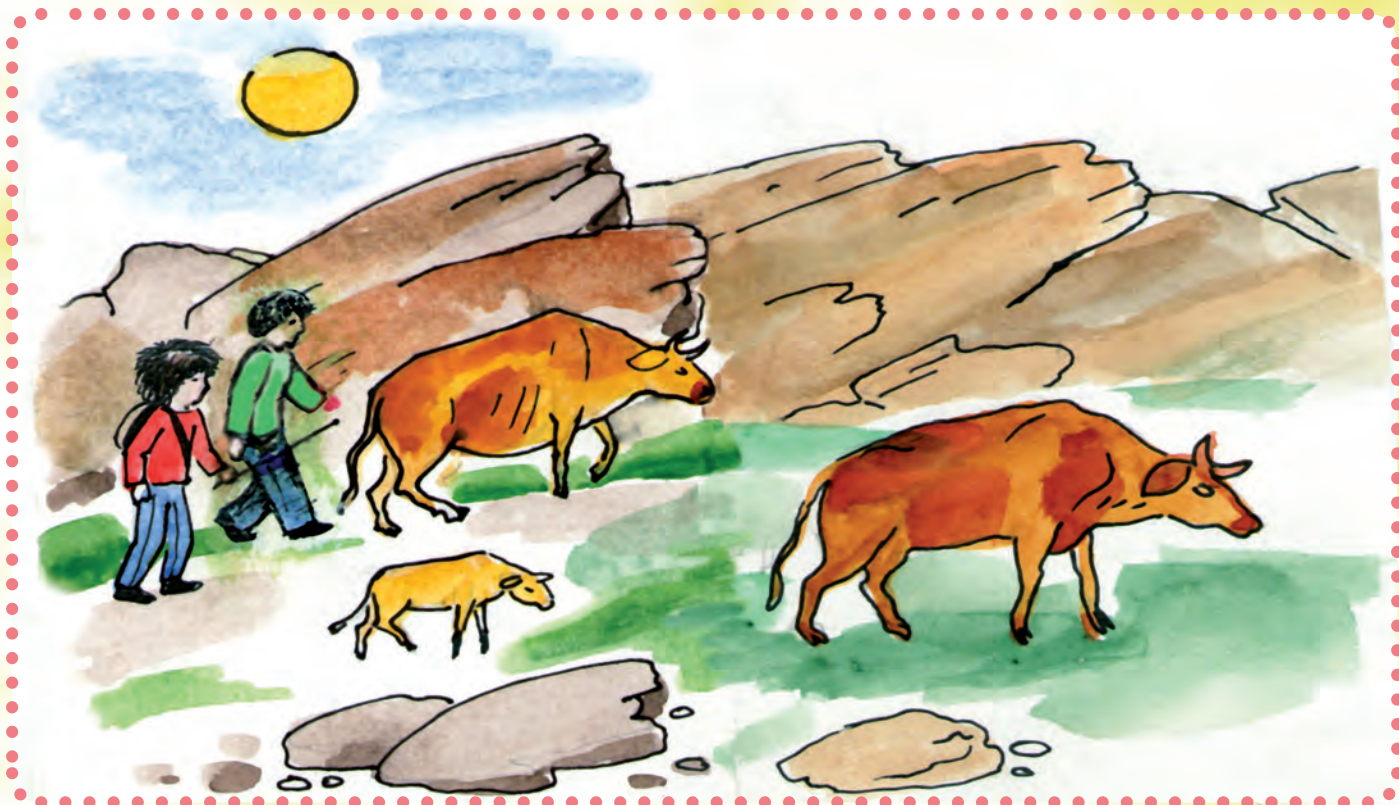
вахтна ивийкырийнкъаI, агъарти-нани банкIайни оохъа хьынъялхъе сайлен. Гьинбы, едее савъуна торбаб кIыл`ни Джабраилни йыIкъаIк`абчы, ваIкъаIбышди сюриийни олгеехъа кьынаб кьебчIы, ялыке алла давараар хъаъы авайкIананбы. МичIеедийни вахтал сувабышее кьыIлина лап леззетика, уфтанда ээхъе. Сувабышын ялбы, этякбы, ямаджбы быкырда тIетI`-тIелейн гацIы ээхъе. Мааъад гьаIр сас-са рангал`ын, гьарни джурайл`ын окIбы, тIетI`бы вод. Манчын уфтанын гьаарни джурайл`ын эвабы-этирбы гьавайл алийхъар. Манчын инсанын джан саакитяъа, сагъ хъаъа. МичIеедийни вахтал` окIбышее гуджнада чий ээхъе. Къелил` чекмабы дехъее, къарацабышылхъа мее кьелбы чуIваI хъехъе. Сувабышее ээхъени шитI`яршын гьекIуйбы эйгъе джад деш. Гьар сас-са джурайл`ын сесбы ээхъе. СасураледяккуйгъоокIа, шениса сурале са мебна шитI`ий гъоокIа. Давараар чис ухъийхъан, Рамазаний Джабраилиб шитI`яршылхъа кIыра гьеле, тетI`бышыле тамаше гьааъа, давараар гозетяъа гивийар вухъа. ЙыгъйыIкьыIгъийлхъа гьидхъыр мее, давараар гIал`кIена чейлягъеехъа, дамасхъа гечIе. Манче хъяныд илэд-гъу, гуру-гуруна хъыхъа, гьетанбы. Пырана вахт олтмиш вухъес мее манбы сугъоцIа деш. Манчыхъа гора Рамазане ва Джабраиле едее кIейхъыйн карыд одхъан, манбы гозетяъа, гивийъар вухъа. Са вахтал йыгъ` йыIкьыIгъийле олтмишехъе, давараар сугъоцу, сиртике гIал`алла илхъечIе. Гадебыб чихъаб хъигъна

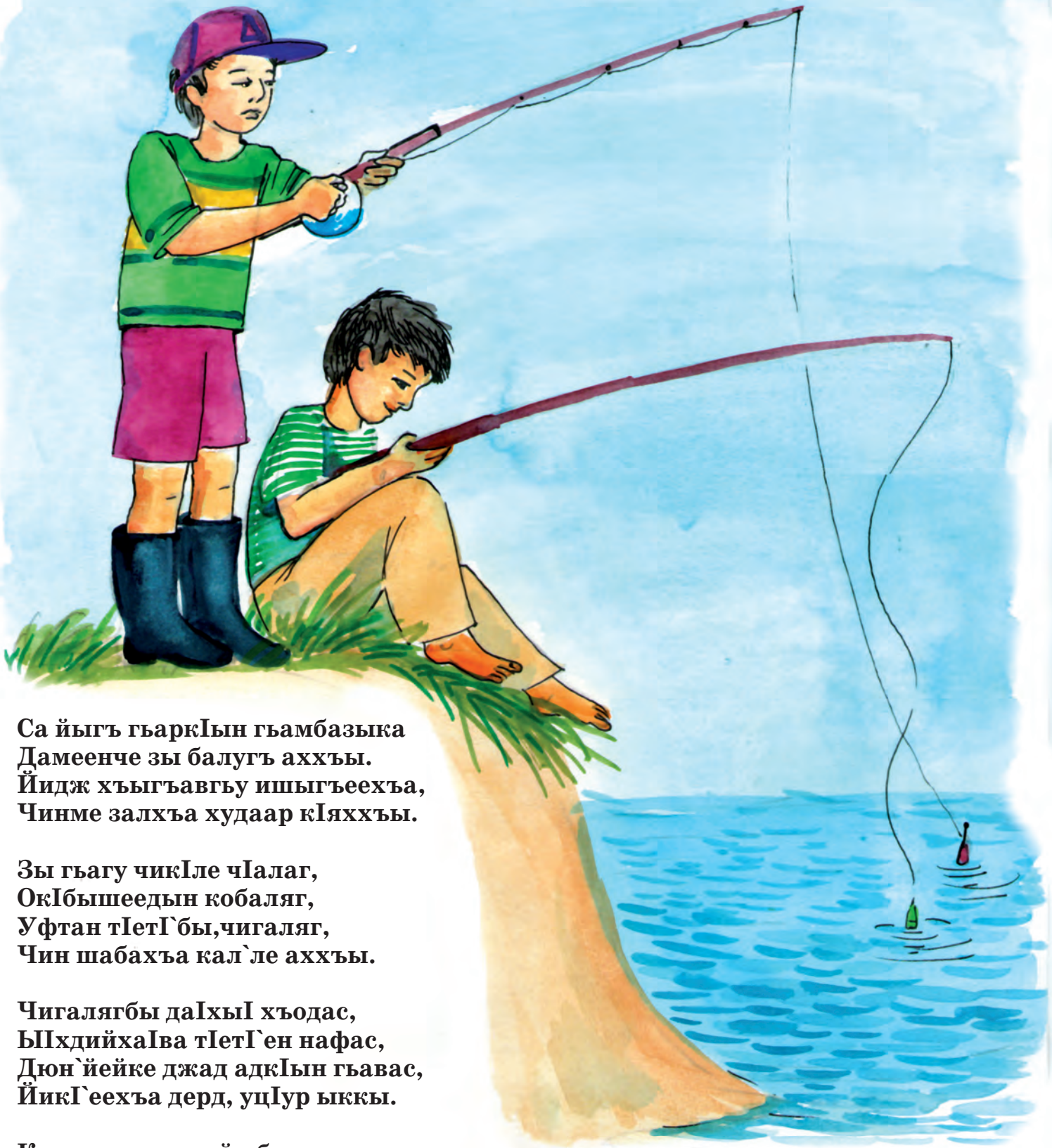
илхъебачӀе. Са-къоӀбле саӀӀаӀтна ухыйхъанабы эхъалхъа вахт кӀыл хъоохъе къавджу мее, гадебыше давараар гыӀсабаӀа гивийгъал. МанбышыкӀле мичӀеед гыӀсабаӀы даварааршын сан аӀӀа ыхъа. Давараар гыӀсабаӀыйле хъыйгъа иляака, сюрее са давар камувхъа воб. Гъаманче хаӀрни чоджее Рамазанеэ эйгъен: «Гъу гыняа сюриика гюӀре, зы гъаркӀын камувхъана давар тӀабалааӀас». Джабраил гюӀурна Рамазан гозетгъа, хаӀмыб хъувхъана, давараарыд садкӀыл хивуни суралхъа адкӀынийнбы, Рамазан хъидярына. Гъаманче къадайхъван Джабраил хаахъа хъары ыхъайни карана хабар дек`кис гъааӀана. Дек`кее аххъы хъылеке Джабраил ыр манбыше сюриу ийкар гъаӀийни ялбышыхъа Рамазан тӀабалааӀас айкӀанна. Хабар хивыс вохъе. Хивын джаӀмаӀӀаӀт быкырда угъоттул, хаӀрна-кӀыл`на Рамазан тӀабалааӀас мичӀеобийлхъа мее ивийкырийнбы. Рамазан идяакына. Манче гыргынбы сабы гяще-гявааха эйгъен: «Дегъе Рамазан мидешда, ваӀшций гъаӀыванаарше, ва яахуд сӀйин ворна орхъун. КъаӀсди дек`кикӀле манбы къавджу эйгъен: «Аши нишихъайий

шу гяще, экӀра джар гаде нишисна гекӀа, гъала аӀӀан вуччуд джад дешын». Агар гадейк` са кар ыхъее, зы шолер хаӀрра гешщес. Зы йизди хабарни гибгъылийле увгъуйин, гадебы мамасеевас нубат гъаӀас гъабкӀын вухъа. Мамасийна адамий Усмуул дайий манчыхъа гора тахсиркар ыхъа, текра Рамазан тӀабалааӀа айкӀанна сувалхъа. МанкъукӀле ооӀаб ямаджбышее ваӀкъаӀбышын бакӀий къаджы, чобанаршылхъа сес гъаӀан, хъийгӀанас ушахкъаджыеева. Оогъанче чобанарше джаваб хъеле, ушах сагъра-саламатра джони бинайл ворнава. Гъаманче Усмуул дайий шадехъе, саркӀыл хивеехъа хъары эйгъен: «Рамазан авайкына, вуджур сагъра-саламатра вор». Гъаманче алябтӀы джуна балканыб дюзира сарвагбышди биняйлхъа Рамазан хъалес гъайкӀанна. Манче Рамазанеэ хабар гъааӀа, вудж наӀхуӀрий биняйлхъа гъирхъыл, наӀхуӀрий хаахъа сакӀалас даӀхыл. Усмуул`даее аляртӀу Рамазаныр, шена авгуна даварыб ана хивеехъа хъарайле. Манке хивее Рамазанни дек`кее джаӀмаӀӀаӀтыс хъебыл`ле йыгъна давараар гяатӀу, кабабышка, отхъун-илӀдгъуйка дават гъуву...

БАЛУГЪ

Са йыгъ гьаркIын гьамбазыка
Дамеенче зы балугъ аххъы.
Йидж хъыгъавгъу ишыгъеехъа,
Чинме залхъа худаар кIяххъы.

Зы гьагу чикIле чIалаг,
ОкIбышеедын кобалаг,
Уфтан тIетI`бы, чигаляг,
Чин шабахъа кал`ле аххъы.

Чигалягбы даIхыI хъодас,
ЫшхдийхаIва тIетI`ен нафас,
Дюн`йейке джад адкIын гьавас,
ЙикI`еехъа дерд, уцIур ыккы.

Къаджы, къурийл богъмушехъе,
Гьинчике чис Ватан дёохъе,
Са селлимда хьинее ээхъе,
Хаджалатын нагъбы гиккы.

Медын балугъ шы аххъассе,
ЙикI`ел гьидхын къумыл`шассе,
Сайыб савкIу илякассе,
Хьинеехъайи чин ал`зеччу.

Бынкылеер

Аурхъее хыле йишда йыхъий,
Тапшыреъэ джухъа бакIий.
ОIгее ихъее къаргбы, тIикIий,
Инджик дъя вуджее гъу геер,
Джус ыккийкан са гыIнкIылеер.

ИстакIане гёоту арнаа,
Алявъу йыкъ чурунана,
Мигъман ары зака сана,
ЭкIба вухъе, ай джигъилер,
ОIгеехъа ал ле гыIнкIылеер.

Алхъеъэ йиджбы лангарее,
Бызанана шуше кIане,
КIядхъу ыIхаIс истакIане,
ЫIгъийкыреер йызее цIелер,
Гёдхъан илэйзар гыIнкIылеер.

СанбышааIнкъаI мигъман арее,
Болда чуру кIеччу гырее,
Уджагъыл` хаIбни кIумкIумее,
Къаджее хъойхъаруд гыIнкIылеер,
АцIахъе вудж ыкканур геер.

Шагъарбышее ресторанбы,
Хорагбы джааъад джураинбы,
Идяаце йишди сураинбы,
Няа джаб вухъее ийшын йыхъеер,
ИикI`ек` айхан мед гыIнкIылеер.

Гъар халкыыхъа вод чин кIухна,
Чика хаIр хъаъа ухуна,
Дюн`ие вол`лю чика сана,
Авхий летти йишын йыхъеер,
Джока сана вод гыIнкIылеер.

ИНОБГАНЧЕНА ДЖАГВАРАНА

КЪЫЙЕ

(Японаршыни мифологиенче)

Са аваала заманайл ешемишоохье вухъа мол`цал` чубара. Манбы вухъайнбы Япониейн принцар. Са чоджиле гъайре, авхуйнбы къитИмирар, тамбалар вухъа. Манбыше санасанкъулхъа шакбы гъаъа ыхъа, санасанкъуна пахыр цыцлааъа вухъа. Манбышди гъаарункъус олкайна паччагъ вудж ихъес ыккийкын. Манчыле гъайре, манбышди гъаарункъус Инобгъанчена Яками донана принцесса джус хъунашчена аляртIас йиккийкын. Мани чоджаршыни аIрее муIгъуIббаIт, мыIслаIгъаIт девхъеейыб, манбы са карын саджигеехъа сааъа вухъа – гыргынбышиклe са маIгърыIфаIтыкана, йикI темизна чодж къадже-къайиххъес ыккийкын деш.

Мол`цал` чодж Инобхъа принцесса къайджес сафареехъа хъигъеебчIес мыIслаIгъаIтеехъа хъабайле. Гъаарункъуни фыкырее ыхъайн джуна угъармишувхъай; Принцессее джуваб сатджу джус гъелес. ЙикI темизна чоджур гынбышка сафареехъа хъигъечIе. Манбыше мана эл`чий хъинне деш аляртIу, манбыше мана джона къул хъинне аляртIу. ЙикI темизни чоджее йыIкъна, чоджаршын карбынана харал йыIкъаIл гъабчы, джохъаб хъигъна тIашмышааъа вухъа.

Фагъыр, зулум цыцлааъана чодж хиледже далил гъарсыл, молцал чодж аIлгъааI - аIлгъааI гывийхъар мыс Кэтылхъа. Манбышыклe мааъаб джагварана къыIе къоодже. КъыIе ооъаб чIаIр дена чIийелий къалибхы.

МаIхуIбнакъыIекъавджы, мол`цал` чодж мат-маIгъаIтдалоохье. Манбыше къыIейхъа иляакы эйгъе:

–Агар вас йыгъни къеквайлхъа чIаIр алябий вукканхъее, дерйагъее аIвайIхре, манче хъигъевчIу, къадабхын сувани къомыххъа илхъевчIу, мыщык илeозре.

Ламус дешын чубара манче джони йаIххыIлхъа меб хъигъеебачIе.

КъыIе гъаманче джаб къадабхын дерйагъысхъа авайкIан. Югба дерйагъее аIвайхыIр, мана сувалхъа илхъевчIу, мыщык къилeохъа. МыкIани мыцын, къыIейн къеква къитIокIалаъа, чат-чатна хъаъа. КъыIейкIле вудж алдамыш гъавъу вухъай ацIахъе.

Яныле джуни йаIххыIн явашни еришика йикI темизна чодж аIлгъааI ыхъа. Манкъвее гъашени къыIейке дерд хъидгIынааъа.

–ХаIдын хааиш водун са дакъийкъана даянмышхъе. Зы вас йизди дердена хабар гъааъас. Зас вуккийкынна Оки донани аIдайле мыс Кэтылхъа илгъевчIес. Зы крокодилбышыклe эйгъе: «Зас гыIсабаъас ыкканий дерйагъее хъуледле крокодили, къурийл хъулебле къыIейий. Ман гъааъасди мее, зас шу гыIсабаъас иджааза гъевле». Крокодилбы аIдайле Окиле мыс Кэтылхъа мее хылийвал`ыс гeка. Манбы тек-текда гыIсабаъа зы крокодилбышди далыбышыле оогъанче илгъоочIе. АIхреени крокодилыле оогъанче алгъааIнкъаI эйгъе: «Гъеей, аIваIм, кубыт крокодилбы, зас мараклыда деш водун хъуледлейи вусун дерягъее, ва яахуд хъулебле къыIейий

кѳурийл. Зы шу сэджу дерйагѳеенче чейлягѳылхѳа илгѳевчІесди мее йыІгѳни джигее ишлемишаѳа». Ман оІгунмушувхѳай зас геед йыІкѳда гюѳур.

АІхреени крокодилыкІле йизын джуваббы кѳайхѳы, манчын хѳинеенче вукІул кѳалхмышавѳу силибышка зале оодун кѳеква хѳатдишщу.

– Гѳу хѳобкуба вухѳа дешуб. Манчыхѳа гора вак` диван гѳаѳы. Ахыр гѳаІмаІхуІд эйхѳен ки.

– Дѳѳэш. Молціални принцее зы алдамышавѳу. Манбыше закІле увгѳийн: «Кѳызмани дерйагѳни хѳинееѳаб аІваІхре, гооне мыцыл илѳозре. Манчын вас кумаг гѳаѳасын».

–Йизда касибна дост, аІваІхре сувани хѳинек` авуб, отІле чІиейлхѳа тІетІгѳышын ярпагѳбы, гооне манчыл ооѳаб гѳаІваІхре, – темизни йикІгѳани чоджее эйге.

КѳыІейн манкѳвее увгѳийн кар гѳаѳа. Манчыле хѳийгѳа кѳыІейн кѳеква хѳувадки, чІаІр аляале.

Шадувхѳа кѳыІе, джус мыІслаІгѳаІт гѳувуйни гадейсхѳа гѳавайкІан.

Йыгѳни заалым чубабышке мыса джад Инобни принцессайн йикІгѳ аІшкѳеехѳа хѳаляѳас аІхаІс деш. Мана йыгѳна истагѳ йихѳес. ОІлкайна паччагѳыр гѳу ихѳес.

Молціал чодж Инобхѳа гѳивийхѳар. Мааѳад манбышын ыІмыІрен язы

таамехѳе. Темизин йикІгѳани чоджее принцесса Якам истагѳна аляратІа. Манкѳуке оІлкайс паччагѳ эѳхѳе.

Урусни мизейле йыхѳ-сумылхѳа саакІал гѳавѳуна – Кѳурбан Омаханов.

ТАІБРИК` ГЪЕЕЪЗ

(Аминат Абдулманановайн
70 сен ыхъа)

Аминат Абдулмананова шааир ворна. Мана Дагъыстанни Дахадаев районни Харбукни хивее едике йихъа. Мана цІерра мактабее маІъаІллим ишлемишийхъа. Хъийгъа МоскІвее аІдаІбийятын институт таамызийле хъийгъа, аІдаІбийятни идхъынийбышка мачхулеехъе гиргъыл.

Аминат Абдулманановее ушахаршыс хиледже китаббы одкІун вод: «Дихыс наІсийгъаІт», «Йизын ушахийвал`ын някІбы», «Ед`на муъавин», «Ед`хаананкъаІ», «Ед, закІле дюн`йе гъагве» ва медынбы.

Аминат Абдулмананова 1991-гъэсди сениле Россиейни язычеершыни Иттифакъна, 2004-гъэсди сенилеме журналистяаршыни Иттифакъна уІзвурна.

«Лачын» журнални коллективын мана 70-гъэсди сени юбилейика сана тебрик`гъеегъэна, ва манкъус идхъынийбышее угъурбы аІрзу гъагъа.

Авуд шааирын йишди мизелхъа сакІал гъагъийн шеирбы гъеле.

Булут

Булутын хойен хьинне,
Верыгъ ацІабкІын.
ЦІабы хьинне сайхъваран,
ЧІийелхъа нагъбы кІядкІын.
Хъийгъа гъуджоона ыхъа!
Гъихвуйка джан къатдидхьын.
Кулякын богъайн хьинне,
ЧикІле чина гудж гъаагу.
ХаІв гъавайтын,
Ишыгъ гидхъу,
Булут агу.
Верыгъ экІба хъувабку.

Гегъийна маІъний

Гегъийн къулепбы кІета, чище маІъний хъаІбаІххъаІ
Ышрени гъаІкІее дюн`йейс, алидхъу водун шаІххъаІ.
КІатыл хъехъе балахбы, сугъоцІа тухурабай,
Къанатбы саъы гиъур ярпагъык`авуд кабай.
ШитГейн кІухъ хааІхъаІ кІяххъы, авхъа саъы балабы,
«ЧІив-чІив» гъагъа са-сана аххъы гегъийн дамджебы.
Йидж кІеотани сеселхъа дерее дама аливку,
Гегъийна шена маІъний къайебышылхъа хъувку.
КІета вод гегъийн аІйне, кІыреехъа маІъний гъаагъа,
Дамайн хьинне йикІейныд къыІлийс дамджебы саъа.

Дамайн хьян

Зы дамеенче алятгу кьонек`бы гяцдыгы хьян,
Сюл-сюпна йидж илэгъа, илэдгыйн идяйце джан.
Дамабышын хьянбы шы малгьаим хьинне илэгъа,
Чини ыбрайт гуджука хаалнче шас илгьам геогъа.
Эгъес зы джан гьодгъулийн кIарацIани хьинека,
Табийгъат гьекIва гидгъыл мед тезени сазыка.

Кьыидим

Юв, колалхъа йыз геччу,
Джагваран кьаркьв аледчу.
Гьуджоо ыхъай джад дяцIа,
Дешуд багъче хъиваацIа.

Дешуб са кIаарна кIуда,
МичIеед гыргын джагварда.
Садыйн йызын топабы
Эгъес кьаIсын бабабы.

*Урусни мизеле йыхъ-сумылхъа шеирбы сакIал
гъагына – В.Гьамзат.*

Давыд Шавкат

Паччагъий ушах

кандчийни палтарее хиваршее ийкар, джуни олкайни халкын ешаайиш йохламыш гъаа ыхъа. Са хивеехъа гыйхъаранкъаI, паччагъыс хивуна юзбаший къаджес ыккийкан. Хивуни къырагъыл` гываагани ушахаршике хъидгын гъааы эйгъен: «Ай ушахар, вушди хивее сифтара мигъман шавана къаршыламыш гъаана?».

Ушах сес дена илякка ахва, амма са ушах гыхъа гьоргьул` эйгъен: «Дайи, сифтара йишди хивуни Мердан дайийни копакын мигъман къаршыламыш гъаа, геб яманна кар вобна».

Паччагъ фыкыррамышхъа мед хыйглан: «Бес вушди хивее доюкана хаIрна вушуна ворна?»

Ушахее эйгъен: «Мигъман, йишди хивее доюкана Урудж дайийна хаIбна богъа вобна, манчыле гъамийна мебна дешда».

Паччагъ фыкыррамышехъена: «Зы хьодкуда дешее хъидгын гъаа». Мана мер шени ушахылхъа сакы эйгъе:

«Бес хивуна хаIрна вушуна ворна?»

Ушах : «Мигъман, йишди хивуна хаIрна Мухтар дайий ворна, манкъуле ахтына, хаIрна мерна дешда.

Паччагъ: «Бес вушди хивее хаIрна, джаIмаIгъаIтыс маIслаIгъаIт къооджена вушуна ворна?»

Ушах: «Мигъман, йишди хивее джаIмаIгъаIтыс маIслаIгъаIт къооджена 125-ни ешеена къаIсда Гъарын дидей ворна.

Паччагъ чашмышхъа джар ахва. Фыкыреехъа хъооI деш ки, хыйгланас, хивуна юзбаший вушунава. Амма ушах паччагъыс къабыль` ээхъе, ушахни хыলেখъа 5-ни манатна къизил гьооле.

Ушах: «Мигъман, ман пыл йыгъни джад джибеехъа кIейхъе, зас ыккан деш, дек`- ед` заква алдаахъванасынбы.

Паччагъ: «ДеккикIле, едикIле эгъе, пыл паччагъее гьуву».

Ушах: «Манчилхъа дек`кее, едее кул`леджид инам гъаас деш, эгъесын паччагъ маIхуIрна къыIтIмыр деш ээхъена, хут-хуруш гьелес.

Паччагъ: «Хыдыл`, зы вушда мигъман ворна, оIгеехъа гыхъе, дора хаахъа».

Ушахий паччагъ оIгее хаахъа хъавайле, хаани ийесее шадра мигъман кIабыл` гъаа, вааIхаIна гыIрмаIт гъааа. Мигъмане вудж паччагъ ыхъай аIлал аликкы эйгъе: «Вушда дих зас йикIеенче къабыл` ыхъа. Манкъуке геер аIлал`нана, югна вазир ихъес, мана засхъа гьеле хаIр хъаас, гооне зас вазирна таIтIин гъаас».

Ушахна дек` разехъе, 10-ни ешейна дих паччагъысхъа гьеле. Паччагъее мана джуна джанана дих хьинне хаIр хъааы, хъаIдхъыIтыI, гооне вазирна гиххъы. ГъаIкIерар манкъуке геер аIкIелнана, башара – буйругъ гъааас, иш ашырмыш гъааас вааIхаIна вазир ыхъа.

Ниязичи Азим

Йизди миллетихъаб гадебы игит,
Пегъливан Ниязий, пегъливан Азим.
Михъейни хивеенче хъигъечлуин чулт –
Пегъливан Ниязий, пегъливан Азим.

Гъарна са куштукур, гъарна са аслан,
Гъарна са тир-тепа, къул` хьиннеен асман.
Джегилийвал`ын гъаракатын гъавас ман,
Пегъливан Ниязий, пегъливан Азим.

Азимын хылепбы – юван мангана,
Ниязийн къелбы – пылат-гъанданан,
Хъарына ыIхийхаI джойер къомкIена,
Куштукур Ниязий, куштукур Азим.

Худуна йыIкъваала – са кулдурум кIаш,
СийхаIнкъус хъибхъырее, алябатIа къаш.
Къомбыл хъуттёкIалыгы, хъаъа джусуд наш,
Куштукур Ниязий, куштукур Азим.

Илисуъээъаб вухъа мана гъаадиса,
Майдамее эрмений илёрзул` – Дев са,
Заманва чопузеенче хъигъечлуна са,
Эрмений кIерчуна, итяду дёзим,
Манкъуна эвлед шу – Ниязий, Азим.

Михъегъалий ГъаIджее сё богъмушавъу,
Хъулерса пегъливан шу чахмышавъу,
Вушда игитваала зы агъмышавъу,
Пегъливан Ниязий, пегъливан Азим.

Греция, Афинайн майдам гъар сурак,
Сабы пегъливанар дюн`йейлен янык,
Йыхъбышда Геркулес, йыхъбышда Геракл,
Маа гъунар гъагуна, пегъливан Азим.

Йыхъбышын атлантар – хаIв аххъас мыгал`,
Майдамее илёззур шоIгъраIт педестал,
Гехъа гиваханас къизилен медал,
Гарданахъа йыгъни, чемпион Азим.

ЦаIхъбышын байдахъд агъалла хъаъас,
Баракабыд гъаъас, гардана абкIас,
Хылийбы аледчес, шааир шадаъас,
Пегъливан Ниязий, пегъливан Азим.

Кеф дешын цувыл

Цувылийн къавгъу къанат, чАлагбышыл` илеха,
Булутбыше аххъы вод маГгкамда хаІвун даха.
Кулякын хырыс уІвхуІ, хъадахъва вод ярпагъбы,
Кокале окІ илѳоду, хъаІла хъаъа вод багъбы.
Шагъарбышын, хивааршын кучебы къаІраІ хъыхъа,
Ушахаарше къулени оІгийл хъаъа вод эхъа.
Нявхъа вергъена шуъаа, дешуд къедже са лышан,
Чамра кІейбхъы, гѳдацце наІвцебышле гѳгъийнг хъян.
Кочмышеедхъа ааІ шитГ`яр, ачмышыгъы хааІ базар:
Бибечуляар, дурнабы, гъам оІрдагар, гъам къазаар.
Садджу хъаІнар шас аху, гозет` гъаъа вод юххъан,
Авху сайыб маІччаІрий, хувааке ахвийн одхъан.
ЧыІхенбышхъа иляккы, биссеерше гъеххъа чуру,
Сувабышле чобане авхъа гъеъэкка сѳору.
Ганзбы, къайебы, чейлягъ, дикГ`бы эзан шен янбы,
Шына хъинне цувылийни хылеъад аху манбы.
Зулматееъаб гагъ шуъаа гѳбхъан, итдегъес алмаз,
Йиссейни са маздикее моллеейыб гъааъа намаз.
Тайебышди аІреенче йиссейн джыгъырбы кІѳкъаІ,
Гъааша, йыІкъаІл парч адчы, былахылхъа ичий ааІ.
КъаІсда адий дахеенче хъыІгъааІ нафас гъахилес,
Кортийке алла хъеехъе, къайхъесва Самурен сес.
Къаркъвбы аледчу гивъур, джарга гыІхыІ къаІсынбы,
Къудоткунийле гафбы, лигеенче гекка шынбы.
КъекІвеейыд палтарыка, акъва гитту табийъат,
Анджах чини ахарее халкъын къайдабы, аІдат.
Цувыл`, кеф дешын цувыл`, ихъеейыд джанас чигда,
Касибна инсан хъинне, кар дехъеейыд миджагда.

*Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа
саакІал гъавъуна – Валегъ Гъамзат*

ШитГейна ХАБАР

Йыгъбышди са йыгъыл`зы Моск-
вайни шагъарееенче Дагъыстанеехъа
хъалесва къатарни вагонеехъа билет
алаятгу, хъары йизди джигайл`
гиъурний, гозет` гъаъа мыссайи
ман къатар йаІххъыІлхъа гивгъалас.
Сайыд мани къатарее гивгъурни
инсанаршыни аІреенче са кІынни
гадейн сес хъады : «Еди , шитГей,
шитГей, йишди вагонеехъа са шитГ`
воб абы». Мана йизди янык` гийгъурни
заІгъийфайна дих ыхъа, манкъукІле
къулеле са йивни бытагъыл` кІынна
са шитГий къавджу. Гаде аІнейсхъа
лап делес хъыхъа гъойзарий
мани шитГейлхъа. Мани сеселхъа
зынар саркІыл` иляккана, къулени
оІгийл` йивни бытагъыл`, манчын
майзар адчуйн хъинне миджагда
къеджейий. Мана гивгъурни йивни
бытагъбышыл` лап халтда йыз вод,
гъавабыд лап мыкІа хъивхъаний
водунбы. Йишда шитГ` инсанар-
шыле сайыб медни шитГ`яаршыле
дюгул` воохъе гивгъыл` бытагъбышди
йыккъаІлхъа. Гаде шадвал`ын
къадархъун гыргынбышыс хабар
гъоолена. Зынар мани шитГейхъа
кІаненче иляккасва къулесхъа
хъыхъа, сайыд йизда вукІул аІнейс
хъивийхъарна, гадейкІле ман
кар къаджы зале аІхъаІна гъаъа
гийгъална. Гадейни яныл` манкъуна
ед` гийгъыр йихъа манар захъа илее-
кы аІхъаІна гъаъан. Мани сеселе
шитГ` хъабкыІн сайыб аливаху
медни бытыгъылхъа авайкІанна.

Зы манбышыкІле зас ыкІар хъагъий
гъагу деш. Зы вукІулелхъа хыл`
гъаъы, иляккана йизда вукІул`
аІнейке мыкІа воб хъувхъа, маа
са гошуб вухъа. Зас наш хъыхъа
фыкыррашмышехъена: «Ай Аллагъ,
мысана бес йишын къатар аІлгъааІ
гивгъалас?» Зы саІгъаІтыхъа иляккы
къеджен ки, гъала сура саІгъаІт
меегана вахт воб. ЙаІхъ гивгъаласе
мани шитГейна шыкыл` цІыцІааъа
гийгъална, амма зы цІыцІавъуна
шитГейна шыкыл` къазак` акарба
вухъа. Мани шитГейхъа илякканкъаІ
зас юххъаныд, цІывылид кІел`
хъадыІн. ГъыІхъийалла джагварада
йызнани йиваршыл` шитГ` къавджу-
ва инсанын йикІ` лап шадехъейий. Зы
шыкыл` цІыцІааъани вахтал`, гаде
засхъа хъары эйгъен: «Бес няхъана
мана шит` аливаху абкІын?» Зы эйгъен
гадейкІле мана шит` охъанасын кар
тІабал гъаъас абкІын вобна, дора
шы шениса къулесхъа вуІххъаІс,
илякаас мана нябий. Хъабы шениса
къулесхъа шы илякаанбы, шит` медни
йивуни бытагъыл` воб гивгъур, чини
гІале кар вод аххъы. Мани вахтал`
янылхъа са мебна шитГ` хъабы ги-
вийгъарна, манчини гІаледын кар
къайшес ыккан ыхъа, амма йишди
шитГейн чин кар экІда одхъун, аливаху
авайкІанна медни йивылхъа. Мани
шитейхъа илякани вахтал` сайыд
хааІнче ТУ-134 – самолёт илехан
сес хъадайлен, гъини самолётыка
зы МаІгъаІчкъалеенче МоскІвайни

шаГьареехъа ары ыхъа, манчын
сес гъалад йизди кырее мийдний.
Сабара вахтале йишин къатарыд
йаИххыИлхъа эЧен. Гаде джуни
джигайл` гиъур къулеле гьойзар ыхъа
шитГяаршилхъа, йишын къатар лап

джд эКда аИлгъаИ гидгъыл мега
гадее хъары ед`икИле эйгьен: «Ед`и
медни шитГяарше йишди шитГейн
ойхъанан кар къайшес деш, дишде...?»

*Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа
саакИал гъавъуна – Шафига Бабаева.*

ИНГИЛИСНИ МИЗЕЙН КЛУБ

Модал феъл «Can»

Модал феъл «Can» йишди мизелхъа «aIxaIn»ва сийкIал. Ман феъл гыргыни шахсни авазликбышка сана бадал дехъа, са формайл ишлемишехъе.

I can read. Зассе хъаIдхъаIc aIxaIn.

You can read. Вассе хъаIдхъаIc aIxaIn.

He can read. Шенкъуссе (гадейссе) хъаIдхъаIc aIxaIn.

She can read. Шенкъуссе (ичийссе) хъаIдхъаIc aIxaIn.

It can read. Шенчыссе (компьютерыссе) хъаIдхъаIc aIxaIn.

We can read. Шассе хъаIдхъаIc aIxaIn.

You can read. Шоссе хъаIдхъаIc aIxaIn.

They can read. Шенбышсе хъаIдхъаIc aIxaIn.

Суъални джумлебышее «Can» модал феъл джумлейни къомахъа аIлгъааI.

Can I read? Зассе хъаIдхъаIc aIxaInне?

Инкарни джумлебышее «Can» модал феъл`ыхъадхъыгъна

not-ва инкар гъаъан джуваб ишлемишехъе. Not

гъамбаше «Can» модал феъл`ыка аIидкъын

ишлемишехъе – cannot. Гыргыни шахс

авазликбышхъаб хъыгъна форма бадалааъа

деш. ДжытIана форма Can`t вобна.

I cannot read. I can`t read. Зассе хъаIдхъаIc

aIxaI деш.

Шенкийни заманыл` «Can» модал феъл`
«Could» формайл ишлемишехъе.

I could read. Зассе хъаIдхъаIc aIxaInний.

Суал джумлебышее «Could» джумлейни

къомахъа аIлгъааI.

Could I read? Зассе хъаIдхъаIc aIxaInний?

Инкар джумлебышее «Could»ухъад

хъыгъна not ойкIан. Could not аIидкъын

деш ойкIан. ДжытIана форма Couldn`t

вобна.

I could not read. I couldn`t read. Зассе

хъаIдхъаIc aIxaI дешдий.

Ушахаар йишын геледжагъ vog

ТАПМАДЖЕБЫ

Пештик` авуб к`билёохъа.
К`талибхъы джаб, пай гёохъа.
К`юIвааIршыка достуба,
Хуваабышыле гьооха.

***

Ихъеейыд чихъа веебар,
Ийхъа деш чише палтар.
Веебаршыл` оо`ад гъаххъа,
К`ъа`адкIуйн эчеер, джыIхааIр.

***

К`юшун-к`юшунна ийкар,
Чис кыIдимийсын са`ба кар.
КыIдимына гий`ар аквее,
Юххъан дюн`йелхъа г`ойзар.

***

Гыргален айне,
Чихъа вод хъане.
Чеенче ил`гъа
Шы чейии кофе.

***

Хьинел оо`ад к`адайхъван,
Балуг`арше ид`ейхъан.
МыкIан кыIдим ыккийкан,
Г`ехва к`аджийнк`аI юххъан.

Соколёнок

Лачын

5/2016

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр.номер ПИН`ТУ5-0027 от 21 мая
2009 г.

Издается с января 2009 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Т. Зургалова (отв. секретарь)
В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Н. Исаев
А. Дадашев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Фотография обложки З. Даганов

Дата выхода в свет 24.10.2016г.
Тираж 126 экз.
Заказ № 333

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс».

Адрес типографии: 367018, РД,
г. Махачкала ул. Петра 1, 61

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколёнок» и
«Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная